

Franjevci u Istri i franjevački samostan sv. Franje Asiškog u Puli

Jadreško, Samanta

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:830374>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

SAMANTA JADREŠKO

FRANJEVCI NA ISTARSKOM TLU I SAMOSTAN SV. FRANJE ASIŠKOG U PULI

Završni rad

Pula, rujan 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

SAMANTA JADREŠKO

FRANJEVCI NA ISTARSKOM TLU I SAMOSTAN SV. FRANJE ASIŠKOG U PULI

Završni rad

JMBAG: 0303075301, izvanredna studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturno-povijesni spomenici

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Samanta Jadreško, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 26. rujna 2023.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Samanta Jadreško, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „ Franjevci na istarskom tlu i samostan sv. Franje Asiškog u Puli“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 26. rujna 2023.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. ŽIVOT SV. FRANJE ASIŠKOG	2
2. POVIJEST FRANJEVAČKOG REDA	5
2.1. Prvi franjevački red.....	5
2.2. Drugi red Siromašne Klarise	6
2.3. Treći red	7
2.4. Razdioba Prvog franjevačkog reda	7
3. ŠIRENJE PRVOG FRANJEVAČKOG REDA.....	9
3.1. Širenje reda u primorskim krajevima Hrvatske.....	9
3.2. Provincije kroz povijest.....	10
4. FRANJEVCI NA ISTARSKOM TLU.....	11
5. SAMOSTAN I CRKVA SV. FRANJE ASIŠKOG U PULI.....	18
5.1. Kip Bogorodice s Djetetom.....	29
5.2. Blaženi Oton.....	30
5.3. Kapitularna dvorana.....	31
5.4. Crkva i samostan sv. Franje od 1805. do 1997.....	34
ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA	37
POPIS PRILOGA	39
SAŽETAK.....	40
SUMMARY.....	41

UVOD

Cilj je ovog završnog rada prikazati povijesni razvoj Prvog franjevačkog reda na našim prostorima i njihov doprinos u izgradnji samostana kao vrijednog primjera kulturno-povijesnog spomenika.

Rad je podijeljen u pet poglavlja, s pripadajućim potpoglavljima. Nakon uvodnog dijela koji donosi definiranje predmeta, svrhu i cilj rada, slijedi poglavlje u kojemu se predstavlja Franjo Asiški, kao utemeljitelj reda, te njegov životni put.

U drugom poglavlju prezentira se povijest Reda, njegov nastanak, kao i nastanak drugih redova koji su neizostavan dio franjevačke obitelji.

Treće poglavlje obrađuje temu širenja Reda na našim prostorima, njegov početak i daljnji razvoj, također donosi se i pregled naziva provincija kojima se pripadalo od osnutka do danas. U četvrtom poglavlju istražuje se širenje franjevačkog reda na istarskom tlu, prva braća i prvi samostani i crkve koje su izgradili. U petom poglavlju prezentirana je crkva i samostan sv. Franje u Puli, početak gradnje i povijesna događanja unutar samostana.

Nakon zaključnog razmatranja, slijedi popis literature korištene za izradu ovog rada te popis slika i fotografija. Za izradu ovog završnog rada korišteni su podatci iz stručne i znanstvene literature te internetski izvori.

U ovom su radu korištene metode analize, komparacije, deskripcije, parafraziranja i citiranja.

1. ŽIVOT SV. FRANJE ASIŠKOG

Povijest franjevačkog reda povezana je s likom sv. Franje koji nije samo utemeljitelj, već više uzor i otac. Red se spontano oblikovao oko Franje, inače jako uzorna čovjeka i izuzetno omiljenog kršćanskog sveca. Franjo Asiški rodio se oko 1181. - 1182. u Assisiju, kao sin tamošnjeg bogatog trgovca tkaninama i utjecajnog političara.¹ Majka, donna Pica, za koju se smatra da je podrijetlom iz Provanse, iz plemićke obitelji Borlemonti, nadjenula mu je krsno ime Giovanni, koje je otac Pietro Bernardone promijenio u Francesco/Franjo.² Naime, u vrijeme se Franjina rođenja otac nalazio na poslovnom putu u Francuskoj. Franjo je svoje obrazovanje primio od svećenika u crkvi sv. Jurja, koje je za ono vrijeme bilo dostatno za trgovca tkaninama. Kod benediktinskih monaha naučio je latinski jezik, dok je francuski znao otprilike. U ranoj je mladosti Franjo živio dosta opušteno, volio je pjesmu i šalu, nosio je skupu odjeću te bio vođa asiške mladeži.³

Franjo sudjeluje u sukobu između Assisija i Perugije koji je izbilo 1201. kod mosta San Giovanni na Tiberu. Tada biva zarobljen pa sve do studenog 1202. boravi u zatvoru u Perugiji. Nakon uspostave mira između dviju komuna, Franjo se vraća u Assisi. Nastavlja sa starim načinom života, ali ubrzo obolijeva.⁴ Ni duga bolest koja je potrajala sve do 1205. nije ga odvratila od želje za vojničkom slavom. Iste godine Franjo odlučuje pratiti u Apuliju nekog asiškog plemića koji je služio u papinskoj vojsci. Prije polaska na put imao je san koji je protumačio kao svoj budući ratni uspjeh. Na putu za Apuliju, u Spoletu, Franjo ima drugi san.⁵ U biografiji *Legenda trojice drugova*, koju su napisala njegova braća Leone, Rufino i Angelo, navodi se san koji je Franjo usnuo: *Bio je zabrinut za svoje putovanje. Kad se prepustio snu, drijemajući je čuo nekoga koji ga je zapitao kamo je nakanio krenuti. A kad mu je Franjo otkrio cijeli svoj naum, onaj je dodao: Tko ti može učiniti više, gospodar ili sluga? Kad mu je Franjo odgovorio: Gospodar, onaj je ponovno zapitao: Zašto dakle poradi*

¹ Esser, Kajetan, *Pregled povijesti franjevačkog reda*, IKP Svjetlost, Sarajevo, 1972., str. 15.

² Iriarte, Lázario, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 26.

³ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 58.

⁴ Ibidem, str. 58.

⁵ Le Goff, Jacques, *Sveti Franjo Asiški*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011., str. 49.

*sluge napuštaš gospodara, a poradi podložnika napuštaš kneza? Franjo će na to: Što hoćeš da činim, Gospodine? Vрати se, reče, u svoj zavičaj i bit će ti rečeno što ti je činiti.*⁶

Godine 1206., moleći u crkvi sv. Damjana, Franjo čuje glas s raspela koji govori: *Ne vidiš li, Franjo, da mi se ruši kuća? Zato pođi i popravi je! Franjo je drščući zbunjeno odgovorio: Drage volje ću to učiniti, Gospodine.* Shvatio je da mu govori o crkvi kojoj prijete urušavanje.⁷

Godinu dana kasnije, slijedi raskid s ocem i odricanje od nasljedstva. Taj se događaj zbio pred asiškim biskupom Guidom. U *Legendi trojice drugova* o ovom događaju piše: *Ušavši u biskupovu sobu, svukao je svoju odjeću i na nju stavio novac pred biskupom, pred svojim ocem i pred ostalim nazočnima. Iz biskupove je sobe izišao gol i rekao: Čujte svi i razumijte. Do sada sam Pietra Bernardonea zvao svojim ocem, ali, jer sam odlučio služiti Bogu, vraćam mu novac zbog kojeg se uznemirio i svu odjeću što sam je imao od njegovih stvari, jer od sada želim kazati: Oče naš, koji jesi na nebesima, a ne, oče Pietro Bernardone.*⁸

Nakon raskida, Franjo odlazi na Monte Subasio u benediktinski samostan, a zatim u Gubbio, gdje mu prijatelj poklanja pokorničko odijelo. Po povratku u Assisi, kreće popravljati crkvicu sv. Damjana, a nešto kasnije i crkvicu Marije Anđeoske poznatiju kao Porcijunkula. Franjo tri godine popravlja crkve u Assisiju i uzdržava se proseći hranu. Godine 1208. na blagdan sv. Mateja, čuo je riječi evanđelja (Mt 10, 7-12) te je izjavio *Ovo je ono što želim!*⁹ Dotadašnju je odjeću zamijenio običnom tunikom s kukuljicom i remenom od konopa (slika 1.).¹⁰

⁶ Brat Leone, brat Rufino, brat Angelo, *Legenda trojice drugova (Legenda trium sociorum 1241–1247)*, Franjevački izvori, Vijeće franjevačkih zajednica Zagreb, Zagreb, 2012., str. 547.- 548.

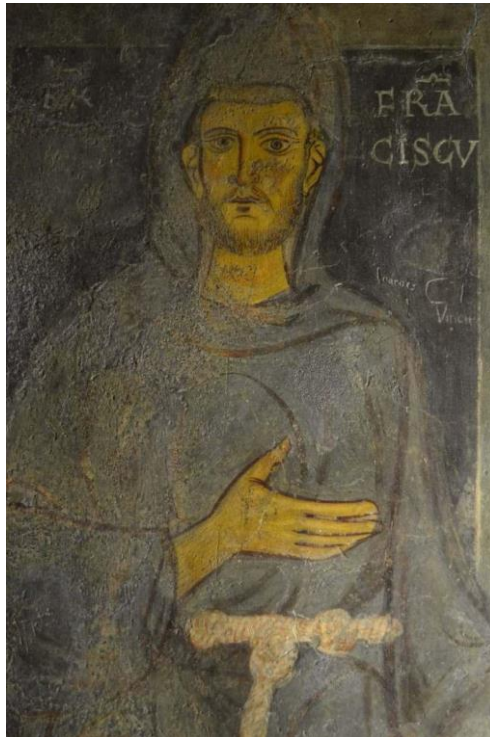
⁷ Ibidem, str. 549.

⁸ Ibidem, str. 552.

⁹ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 61.

¹⁰ Iriarte, Lázario, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 26.

Slika 1. Sveti Franjo Asiški

(Izvor: <https://www.camminodibenedetto.it/subiaco/#jp-carousel-243>, 20. kolovoza 2023.)

U ovoj fazi Franjina života još uvijek se ne nazire želja za osnivanjem reda. Primjeri njegova pokorničkog života doveli su Franji prvu braću-drugove. Prvi drugovi bili su bogati asiški plemići Bernardo de Quintavalle i Pietro Cataneo, doktori kanonskog prava. Nekoliko tjedana nakon njihova dolaska, Franjo u crkvi sv. Nikole moli Boga da spozna njegovu volju te pritom nasumice otvara Bibliju. Otvara se tekst iz Matejeva evanđelja: *Hoće li tko za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka ide za mnom* (Mt 16, 24). Bio je to početak Reda male braće. Ubrzo im se pridružuje brat Egidio, nakon čega mala skupina započinje propovijedati evanđelje na javnim mjestima, a propovijedali su pokoru i mir te usput služili i pomagali gubavcima.¹¹

Sveti Franjo umire 3. listopada 1226. u Porcijunkuli, u subotu uvečer poslije zalaska Sunca. Po srednjovjekovnom liturgijskom vremenu umire 4. listopada 1226.

¹¹ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 62.- 63.

2. POVIJEST FRANJEVAČKOG REDA

U ovom poglavlju obradit će se povijesni tijek razvoja Prvog franjevačkog reda, nastanak Drugog reda Siromašnih Klarisa, kojima je utemeljiteljica sv. Klara Asiška (Chiara d'Assisi) zajedno sa sv. Franjom te nastanak Trećeg franjevačkog reda. To je Red braće i sestara od pokore, koji je osnovan i otvoren klericima i laicima podjednako, djevojkama, mladićima, udovicama i bračnim drugovima.

2.1. Prvi franjevački red

Nakon početnih drugova, koji su se smjestili u Rivortortu, bratstvu pristupaju nova braća te ih ukupno ima 12. Nakon pristupa nove braće, Franjo piše prvu *forma vitae* ili *Prvo pravilo*.¹²

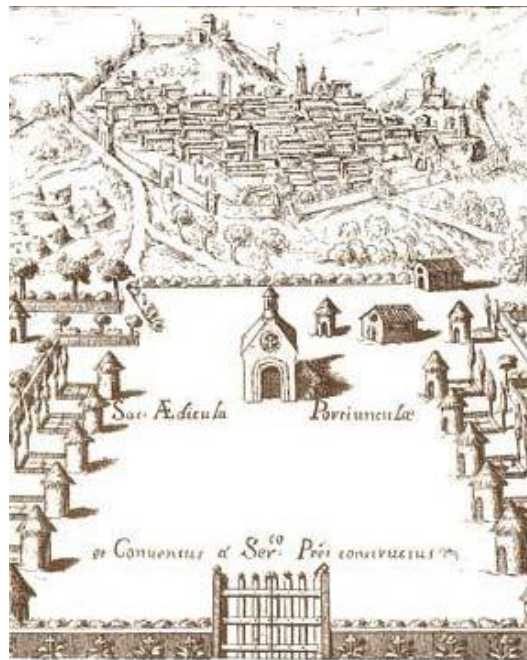
Kako se broj braće svakim danom povećavao, Franjo odlazi k papi u Rim te od njega traži potvrdu za njihov način života. Papa Inocent III. isprva odbija potvrditi život u siromaštvu, no nakon što usne san u kojemu Franjo pridržava lateransku baziliku koja se ruši, papa Inocent III. usmeno potvrđuje *Pravilo sv. Franje*. Prema franjevačkoj tradiciji to se dogodilo 16. travnja 1209., pa se taj datum uzima kao početak franjevačkog reda.¹³ Opredivši se za život u pokori, Franjo se odlučio za put manjih i poniznih, zato svoje bratstvo naziva *Fratres minores*, odnosno Mala braća.

Nakon odlaska iz Rivortorta, braća se smještaju u crkvicu sv. Marije Anđeoske - Porcijunkula (slika 2.).

¹² Iriarte, Lázario, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 27.

¹³ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 67.

Slika 2. Crkva sv. Marija Anđeoska – Porcijunkula (Santa Maria degli Angeli- Porziuncola)

(Izvor: <https://www.assisiofm.it/cenni-storici-649-1.html#gallery>, 14. kolovoza 2023.)

Franjo dvoji treba li red biti aktivan ili kontemplativan, a nakon savjetovanja s bratom Silvestrom i sv. Klarom, odlučuje se red posvetiti misionarskom apostolatu. Franjevačka zajednica postala je poznata po cijeloj Italiji, a ujedno i prihvaćajući nove članove. Zajednici se pridružuju brat Humlis, Egidio, Elia (Ilija), Giovanni da Parma (Ivan od Parme), Leone d'Assisi, brat Rufin i Angelo te brat Masseo. Osnivaju se prve kuće i samostani. Prvi samostan osnovan je u Bologni 1211., a zatim u Pisi i Firenzi.¹⁴

2.2. Drugi red Siromašne Klarise

Chiara Offerducco rođena je u Assisiju 1194. u plemićkoj obitelji.¹⁵ U noći s 18. na 19. ožujka 1212. potajno napušta dom, obećava poslušnost Franji u Porcijunkuli. Franjo je isprva smješta u benediktinski samostan u Bastiji, a kasnije u Panzu podno planine Subasio. Po završetku crkve sv. Damjana, Klara (Chiara) trajno do svoje smrti ostaje u spomenutoj crkvi.

¹⁴ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 68.

¹⁵ Iriarte, Lázario, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 433.

Naknadno joj se pridružuju njezine sestre, Agnese i Beatrice, a kasnije, kao udovica, i majka Hortulana.¹⁶

Ovime je Franjo osnovao Drugi red, poznat kao Siromašne Klarise.

2.3. Treći red

Treći red ili *Red braće i sestara od pokore*, osnovan je 1221. Iste godine napisano je prvo pravilo pokorničkog reda pod nazivom *Memoriale prepositi*. Svrha Trećeg reda bila je da muškarcima i ženama koji imaju obitelji omogući živjeti pokorničkim životom u svijetu. Danas se red naziva Franjevački svjetovni red ili *Ordo Franciscanus Saecularis* (OFS). Red je jednako otvoren klericima i laicima, djevojkama, mladićima, udovicama i bračnim drugovima.¹⁷

Od Trećeg reda (*Red braće i sestara od pokore*) kasnije nastaje Treći samostanski red sv. Franje ili *Tertius Ordo Regularis Sancti Francisci* (TOR), a u Hrvatskoj nastaju Franjevci trećoredci glagoljaši.

2.4. Razdioba Prvog franjevačkog reda

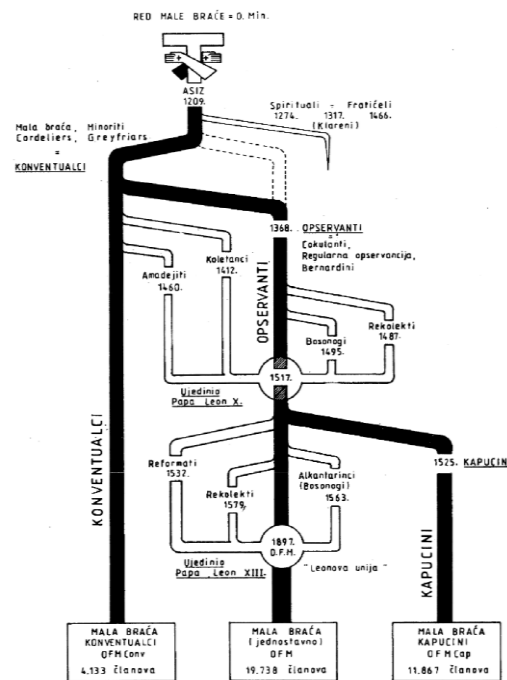
Sveti je Franjo svoju braću i sebe nazivao *Fratres Minores*, ali već za njegova života, a posebice nakon njegove smrti (1226.), unutar Reda dolazi do različitih tumačenja Pravila. Određeni dio braće provodio je stroži i povučeniji oblik života, živeći odvojeno u malim zajednicama. Onaj drugi dio, brojniji, živio je po blažim tumačenjima Pravila i u samostanima (*conventus*).¹⁸

¹⁶ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 69.

¹⁷ Ibidem, str. 80.-83.

¹⁸ Maračić, Ljudevit Anton, Franjevci konventualci u Istri (U povodu 750. obljetnice Istarske kustodije), *Croatica Christiana periodica*, Vol. 12, No. 21, 1988., str. 147., <https://hrcak.srce.hr/100168>, 18. kolovoza 2023.

Slika 3. Povijest Prvog franjevačkog reda

(Izvor: Maračić, Lj. A. , Franjevci konventualci u Istri (u povodu 750. obljetnice Istarske kustodije), *Croatica Christiana periodica*, Vol. 12, No. 21, 1988., <https://hrcak.srce.hr/100168>, 18. kolovoza 2023., str. 144.)

Današnji Prvi franjevački red čine tri neovisna ogranka: franjevci opservanti, franjevci konventualci i franjevci kapucini. Sredinom 13. stoljeća, papa Inocent IV. bulom *Cum tamquam veri* (1250.), franjevačke crkve, uz veći samostan, izjednačava s kanoničkim crkvama (*collegiate*). Naziva ih *conventuales* i dopušta da se u njima ukapaju umrli vjernici. Iz bule pape Klementa IV (1265.) vidljivo je da su braća imala konventualne i nekonventualne crkve. *Fratres Minores Conventuales* živjeli su u konventualnim crkvama. Druga skupina, kasnije nazvana *spirituales* (1274.), živi strože i izvan određenih struktura.¹⁹

Sve do 1517. Prvi je red ostao jedinstven tako što je unutar sebe bio podijeljen na određene struje, ali pod jedinstvenom upravom.²⁰ Potkraj 15. stoljeća dolazi do raznih struja i usmjerenja unutar Reda, od kojih su najbrojnije skupine činili *konventualci* (koji svoje

¹⁹ Maračić, Ljudevit Anton, Franjevci konventualci u Istri (u povodu 750. obljetnice Istarske kustodije), *Croatica Christiana periodica*, Vol. 12, No. 21, 1988., str. 149., <https://hrcak.srce.hr/100168>, 18. kolovoza 2023.

²⁰ Maračić, Ljudevit Anton, *Maleni i veliki - franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 2001., str. 63.

korijene vuku iz prvih stoljeća) i *opservanti* (struja koja se zalagala za povratak strožeg opsluživanja Pravila, posebice siromaštva). Sve veću napetost i nemir među skupinama prekinuo je papa Lav X. koji je 29. lipnja 1517. službeno razdijelio Prvi franjevački red u dva samostalna ogranka, opservante i konventualce. Nedugo nakon navedenih događaja, u opservantskoj obitelji nastaju novi reformni pokreti pa tako 1525. nastaje kapucinski ogranak.

3. ŠIRENJE PRVOG FRANJEVAČKOG REDA

Sveti Franjo, i sam zaljubljenik u misionarski rad, odlučuje 1212. otići u Siriju, ali zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta, brod je pristao na istočnoj obali Jadranskog mora. Nakon neuspjelog pokušaja, vratio se Italiju te je započeo s osnivanjem samostana po Italiji.²¹ U drugom pokušaju putovanja, Franjo zbog bolesti završava u Španjolskoj. Boraveći u Španjolskoj osnovao je mnogo samostana. Na kapitulu 1217. Franjo odlučuje osnovati 10 provincija, a na čelo svake staviti provincijala. Misionari su tako poslani na Istok, u Njemačku, Ugarsku, Francusku i Španjolsku. Na kapitulu, dvije godine kasnije, braću šalje u Grčku, Portugal, Tunis i Maroko.²²

Nakon smrti pape Inocenta III., nasljeđuje ga papa Honorije III., koji posebnom okružnicom franjevcima dopušta propovijedanje. Oko 1219. Franjo i brat Illuminato odlaze u Svetu zemlju. Ondje Franjo uspijeva doći do egipatskog sultana Melek-el-Kamila kojeg je zadivio. Franjo se vraća u Italiju u proljeće 1220. ili 1221.²³

3.1. Širenje reda u primorskim krajevima Hrvatske

Kako je već spomenuto, sv. Franjo je na putu iz Ancone za Svetu Zemlju, usred oluje, bačen na jadransku obalu. Tada se zbio i prvi susret franjevac a s našim krajevima. Postoji mogućnost da je tom prilikom netko od Franjinih drugova ostao u Dalmaciji jer se već 1214. spominje prvi samostan u Trogiru.²⁴ U 13. stoljeću broj franjevačkih boravišta i samostana bio je u stalnom porastu. Franjevci su se u to vrijeme širili priobaljem i kontinentom, a ipak je

²¹ Patafta, Daniel, *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., str. 71.

²² Ibidem, str. 72.

²³ Ibidem, str. 75.

²⁴ Maračić, Ljudevit Anton, *Konventualni franjevci u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., str. 22.

priobalje kolijevka franjevaštva u našim krajevima. Na ovom području nastaju prvi samostani i crkve te se iz ovih krajeva franjevačka karizma širila prema kontinentalnom dijelu Hrvatske, kao i u susjednu Bosnu. Do kraja 13. stoljeća na istočnoj strani obale, nastali su franjevački samostani u Puli, Poreču, Milju, na otocima Cresu, Rabu i Krku, u Senju, Kotoru, Dubrovniku, Šibeniku, Zadru, Bribiru i Skradinu.

3.2. Provincije kroz povijest

Red je između 1217. i 1219. podijeljen na 12 provincija, među kojima se nalazila i Hrvatska, pod nazivom *Hungaria*. U vrijeme kada je fra Elia (Ilija) izabran za generalnog ministra Reda (1232.), uspostavljeno je 70 provincija tako što je Red otvarao nove, a stare dijelio u dvije ili više provincija. Tako je hrvatska provincija, do tada zvana *Provincia Hungarica*, podijeljena u dvije. Provincija u primorskim krajevima nazvana je *Provincia Dalmatiae*, a sjeverna *Regni Hungariae*. Ovakva podjela nije bila dugog vijeka jer je već na sljedećem Kapitolu (1239.) odlučeno da najviše bude 32 provincije.²⁵ Mađarskoj (Ostrogonskoj) provinciji pripojen je sjeverni dio, dok su južnoj dodani samostani u Istri koji su do tada pripadali treviškoj provinciji. Provinciji *Marchiae Trevisanae* pripadali su samostani na području Istre, odnosno Trst, Kopar, Pula i Poreč.²⁶ Naziv je južne provincije službeno promijenjen u *Provincia Sclavonica S. Seraphini*. Prve je godine provincija imala 11 samostana, pedeset godina kasnije 21 samostan, a sredinom 13. stoljeća popela se na 35 samostana. Prvi zaštitnik, po kojemu je primorska provincija nazvana, sv. Serafin, nosi naziv utemeljitelja Reda kojega su nazivali Serafskim ocem (Padre Serafico). Ovaj naziv provincija nosi do kraja 14. stoljeća, nakon čega dolazi do promjene. Od Sklavonske (Slovinske) provincije sv. Serafina službeno je izveden naziv Dalmatinska provincija sv. Jeronima. Naziv sv. Serafin prepuštaju provinciji u Umbriji, a kao novog zaštitnika dobivaju sv. Jeronima Dalmatinca. Dalmatinska se provincija protezala od Trsta do Drača, a nešto kasnije otvaraju se samostani u Lici i Banovini.²⁷

²⁵ Ibidem, str. 22.-23.

²⁶ Maračić, Ljudevit Anton, Franjevci konventualci u Istri (u povodu 750. obljetnice Istarske kustodije), *Croatia Christiana periodica*, Vol. 12, No. 21, 1988., str. 141., <https://hrcak.srce.hr/100168>, 18. kolovoza 2023.

²⁷ Maračić, Ljudevit Anton, *Konventualni franjevci u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., str. 25.

U idućim godinama, nakon podjele Prvog franjevačkog reda, dolazi do novih provincija istoga naziva. Na našem području paralelno žive franjevci dviju istoimenih provincija: franjevci konventualci (OFMConv), kao Dalmatinska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca i franjevci opservanti (OFMObs), kao Franjevačka provincija sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri.²⁸

Padom su Mletačke Republike (1797.) nestali i brojni samostani Provincije sv. Jeronima i Provincije sv. Antuna (Padova). Broj se samostana drastično smanjio, kao i broj fratara u venetskom, istarskom i dalmatinskom području. Godine 1827. navedene se provincije spajaju u jednu, a to ujedinjenje trajat će oko osamdesetak godina. Ujedinjena provincija ima tri kustodije: Padovansku, Istarsku i Dalmatinsku.²⁹

4. FRANJEVCI NA ISTARSKOM TLU

Franjevci na istarskom tlu imaju vrlo bogatu povijest. Od prvih početaka franjevačkog pokreta, sredinom 13. stoljeća, postoje sačuvani dokumenti koji mogu potvrditi prisutnost *Male braće* u Istri. Točan je datum dolaska u Istru nepoznanica, a nažalost ne postoje ni povijesni dokumenti ili pisane potvrde prije sredine 13. stoljeća. Postoje razne legende te kasnije zapisane tradicije.³⁰

U Istri je zastupljena predaja prema kojoj je franjevački pokret u Istru unio sv. Antun Padovanski (Sant'Antonio di Padova). Iako i ovdje, kao i za Dalmaciju, postoji legenda prema kojoj je sv. Franjo Asiški obišao Istru, a posebice Pulu. Zahvaljujući književnici Tatjana Arambašić Slišković, ta je legenda zapisana u knjizi *Koliki su te voljeli, moja Pulo!* Legendu je zapisao Austrijanac rođen u Puli, a umro u Beču 1963. Prema ovoj legendi objavljen je podatak da je sam sv. Franjo u Puli ostavio blaženog fra Otona.³¹

U Trstu, kao i u drugim istarskim mjestima, postoji zapisana predaja prema kojoj je ove krajeve pohodio sv. Antun Padovanski. Godine 1229. svetac je kao lombardijski provincijal zasigurno prolazio ovim krajevima, gdje je propovijedao i osnivao samostane.

²⁸ Ibidem, str. 37.

²⁹ Ibidem, str. 137.

³⁰ Maračić, Ljudevit Anton, *Maleni i veliki - franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 2001., str. 14.

³¹ Ibidem, str. 15.

Njegovu nazočnost u sjeverozapadnim dijelovima Istre zapisali su neki kroničari. Kako navodi Ljudevit A. Maračić (OFMConv), kroničar Johann W. Valvasor je u svojem djelu o povijesti Kranjskog Vojvodstva zapisao: *iz tradicije koja zaslužuje povjerenje doznajemo da je 1229. Sveti Antun obišao Goricu, gdje je u čast sv. Katarine podigao kapelu.(...). Iz Gorice je svratio u Trst, gdje je stanovao izvan ulaza Cavana, na mjestu gdje je podignuta prva franjevačka crkva, koju je posvetio tršćanski biskup Gerard Prvi.*³²

Brojni istarski samostani podržavali su predaju da ih je osnovao sam sv. Antun. Predaja se donekle i može uzeti u obzir jer je u razdoblju od 1227.- 1230. sv. Antun vršio službu provincijala te u duhu franjevačkog *Pravila* trebao je pohoditi svoju braću i pritom otvarati nove kuće za potrebe Reda.

Prvo razdoblje franjevačke prisutnosti u Istri treba promatrati kroz vrijeme osnutka samostana na istarskim prostorima. Za sv. Antuna, prema predaji, vezuje se osnutak samostana u Trstu, Kopru, možda Poreču, a malo teže i u Puli. Ostali franjevački samostani grade se kasnije: u Piranu prije 1301., Balama poslije 1340. i Milju prije 1389.³³

Samostani franjevac *konventualaca* tijekom povijesti nalazili su se u Puli, Piranu, Trstu, Grinjanu, Milju, Kopru, Izoli, Buzetu, Poreču, Labinu i Vodnjanu. Najstarijim *opservantskim* samostanima u Istri smatraju se Sveti Bernardin kod Portoroža (1452.), sv. Andrija kod Rovinja (1454.), sv. Ana u Kopru (1460.), Pohođenja Marijina u Pazinu (1481.), Veruda u Puli (1615.), Vrsar (1631.) i Rovinj (1746.), dok su *kapucinski* bili sv. Marta u Kopru (1573.) i sv. Josip u Vodnjanu (1748.). Danas franjevac kapucina nema u Istri.³⁴

U vrlo se ranoj fazi franjevačke povijesti, crkve i samostani susreću u mnogim gradovima i mjestima. Na temelju godine gradnje samostana pokušat će se dati povijesni pregled dolaska *Male braće* u Istru. Pregled daje samostane koji su podignuti prije 1517., odnosno prije razdiobe reda.

a) Samostan sv. Franje u Trstu

Smatra se da je samostan osnovao sv. Antun Padovanski oko 1229., a prema pisanim dokumentima crkva je posvećena 1234. O starosti crkve i samostana govori podatak iz 1246.,

³² Ibidem, str. 15.-16.

³³ Ibidem, str. 18.-19.

³⁴ Ibidem, str. 66.-67.

kada je osnovana bratovština pod zaštitom sv. Franje.³⁵ Samostan je u vrijeme francuske okupacije 1808. ispražnjen, a pet godina kasnije porušen.³⁶

b) Samostan Marijina navještenja u Grinjanu

Svetište je u okolici Trsta, blizu današnjeg dvorca Miramare. Svetište je pedeset godina bilo vezano uz provinciju sv. Jeronima i njezine istarske samostane. Pripadalo je benediktincima sve dok ga u 12. stoljeću nisu napustili. Tršćanski je biskup 1626. svetište darovao fratrima, koji su 1658. dobili dozvolu da, uz marijansku crkvicu, podignu samostan.³⁷ Odredbom cara Josip II. ukinuti su brojni samostani na području Austrijske Monarhije. Tako su fratri samostan u Grinjanu napustili te je cjelokupno zdanje prodano na dražbi. Crkva je do 1833. potpuno uništena.³⁸

c) Samostan sv. Franje u Milju

Prvi put se službeno spominje 1340., što znači da su fratri u to vrijeme već bili u Milju. Samostan je obnovljen 1389., deset godina kasnije potpuno je uništen, a ponovno je obnovljen 1411.³⁹ Samostan je dekretom francuske vlasti ukinut 1086., a danas se na njegovom mjestu nalazi župni stan.

d) Samostan sv. Franje u Koprju

Samostan u Koprju ima najbogatije izvore koji potvrđuju nazočnost fratara u Koprju u prvom stoljeću franjevačke povijesti. Samostanska arhiva čuva dvije autentične pergamene o nazočnosti franjevaca u Koprju. Prva je od koparskog biskupa kojom daje dozvolu (1264.) fratrima da mogu srušiti staru i podignuti novu crkvu. Druga je otpis pape Klementa IV.

³⁵ Ibidem, str. 193.

³⁶ Ibidem, str. 203.

³⁷ Ibidem, str. 207.

³⁸ Ibidem, str. 211.

³⁹ Ibidem, str. 215.

(1266.), u kojem koparskom biskupu zahvaljuje za udijeljenu dozvolu u kojoj franjevci mogu podignuti samostan i crkvu. Točan datum dolaska franjevaca u Kopar teško je odrediti, ali i ovdje postoji usmena predaja, po kojoj je sv. Antun (1229.) pohodio grad i u njemu ostavio prvu zajednicu.⁴⁰ Samostan je odlukom francuske vlasti iz 1806. ukinut te su braća bila primorana iseliti. Crkva je desakralizirana i prenamijenjena u dvoranu, a samostan pretvoren u pučku školu.⁴¹

e) Hospicij sv. Franje u Izoli

Hospicij je nastao kao izraz zahvalnosti za uslišeni zavjet, a posvećen je 1670. Fratri su u Izoli djelovali do dekreta Mletačke Republike, nakon čega zatvaraju samostan. Danas nema nikakvog traga crkve, a samostan je kasnije dograđen i pretvoren u starački dom.

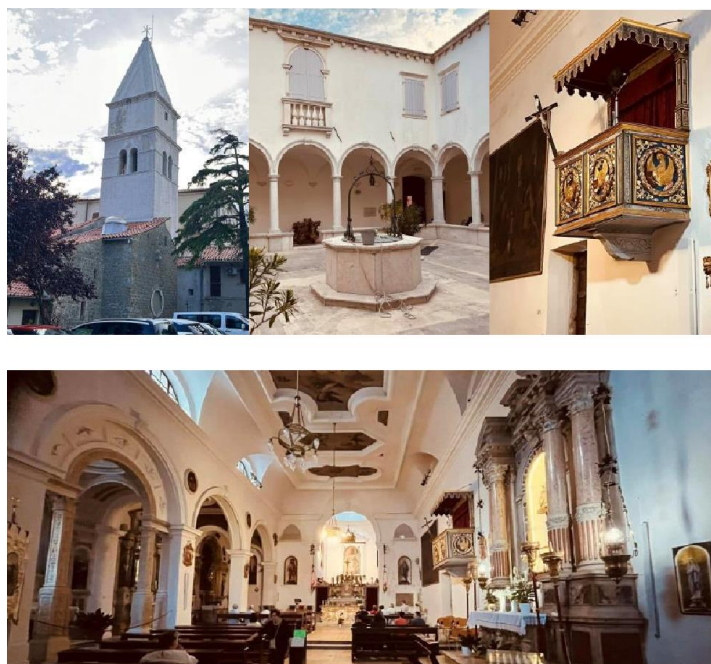
f) Samostan sv. Franje u Piranu

Jedini je franjevački samostan u Istri koji je, od svojega osnutka do danas, neprekinuto očuvao franjevačku prisutnost kroz povijest. Najstariji pisani dokument o gradnji crkve sv. Franje uklesan je na pročelju same crkve te je vidljiv i danas. Početak gradnje je 1301., a završetak 1318. i to zaslugom patricija Mafea Monolessa. Od svih samostana izgrađenih u prvom stoljeću franjevačke prisutnosti u Istri, piranski je najmlađi pa se stoga smatra kako su Mala braća u Piran stigla potkraj 13. ili početkom 14. stoljeća.

⁴⁰ Ibidem, str. 224.

⁴¹ Ibidem, str. 225.

Slika 4. Samostan sv. Franje u Piranu

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Samostan je u počecima bio malen i skroman, a s vremenom se dograđivao, posebice u drugoj polovici 17. stoljeća, kada je proširen, dograđen i obogaćen klaustom. Crkva je u početku izgrađena u stilu franjevačke gotike, dok je u kasnijim razdobljima nadograđena i proširena te preuređena u baroknom stilu. Za vrijeme progona francuske vlade, zahvaljujući vezama piranskog biskupa, samostan je spašen. U piranskom samostanu bile su pohranjene umjetnine iz susjednih zatvorenih samostana. Nakon Drugog svjetskog rata, samostan je nacionaliziran, a u jednom dijelu samostana smješta se medicinska škola. Nakon što je samostan 1972. pripojen Provinciji sv. Jožefa, nova provincija preuzima crkvu i stari samostan.⁴²

g) Crkva sv. Jakova u Bujama

Ova se crkva nalazila izvan zidina kaštela, a zemljište je fratrima povjerio novigradski biskup 1360.

⁴² Maračić, Ljudevit Anton, *Maleni i veliki – franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 2001., str. 249. - 251.

h) Hospicij Svetog Duha u Buzetu

U predjelu koji se zvao Pergot, u blizini Buzeta, 1518. buzetska općina podignula je crkvu u čast Svetom Duhu. Ubrzo su brigu o njoj predali franjevcima konventualcima. Na temelju dekreta mletačkih vlasti (1620.), podignut je samostan. Samostan je 1768. u potpunosti stradao u požaru, ali kasnije je obnovljen. Unatoč obnovi, 1773. fratri ga napuštaju. Crkva Svetog Duha i danas se koristi u pastoralne svrhe. Vidljivih tragova o postojanju samostana nema, osim jednog zida u crkvi, koji u novije vrijeme služi kao ograda.⁴³

i) Samostan sv. Franje u Poreču

Ovaj samostan postoji od druge polovice 13. stoljeća. U katastru porečkih kanonika postoji dokumenti iz 1277., gdje se spominje crkva zajedno sa samostanom. Ova je crkva na području Porečke biskupije najvažniji spomenik gotičke arhitekture. Samostan je za vrijeme francuske okupacije zadesila ista sudbina kao i druge. Nakon što su redovnici napustili samostan, on je preuređen u školu, a crkva u podrum. U austrijsko je vrijeme crkva pregrađena, a gornja polovina iskorištena je kao istarska sabornica.⁴⁴

j) Samostan sv. Mihovila u Balama

Samostan su podignuli redovnici kamaldoljani u 11. stoljeću, a iz nepoznatih razloga napušten je poslije 1315. Na popisu samostana reda Male braće, ovaj samostan se nakon 1418. više ne spominje, a razlog odlaska franjevac ostaje nepoznanica. Samostan su naknadno preuzeli *pustinjaci* pa *dominikanci*. U razdoblju dok je samostan pripadao Istarskoj kustodiji, poznat je podatak kako je ovdje boravio Blaženi fra Julijan iz Bala (preminuo oko 1350.). Fratar je proglašen blaženim 1910. i zaštitnik je mjesta Bala.⁴⁵

k) Samostan sv. Franje u Labinu

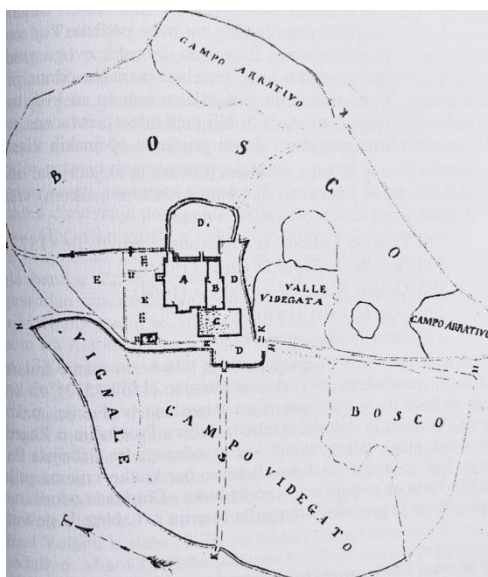
⁴³ Ibidem, str. 258. - 259.

⁴⁴ Ibidem, str. 261. - 270.

⁴⁵ Ibidem, str. 274.

Labinska je obitelj Luciani 1496. fratrima darovala samostan s nedovršenom crkvom (Slika 5.). U labinskom lapidariju čuva se komad nadgrobnice ploče s natpisom koji potvrđuje kako je Michael Luciani darovao *ovo mjesto i sveto gostoprimstvo*.⁴⁶ Točno mjesto gdje su se nalazili samostan i crkva nije poznato. Smatra se da je bilo u posjedu zvanom *Sveti Vid*, par kilometara zapadno od kaštela (Podlabin). Iz Arhiva Provincije, kako navodi Maračić, *doznajemo da je 2. svibnja 1577. u pulskom samostanu sv. Franje PM Ludovicus Panthe a Corrinalto, generalni komesar, dopustio Ivanu Antunu iz Labina da može zatražiti dozvolu u Veneciji radi prijenosa kapele sv. Vida iz svojeg posjeda u samostan sv. Franje, na veliku dobrobit rečenoga samostana*.⁴⁷ Venecijski državni arhiv čuva nacrt samostana, crkve i zemljišta iz druge polovine 18. stoljeća, gdje se vidi kako su franjevci imali u posjedu šumu, vinograd i nešto obradive zemlje. Iz ostalih se dokumenata saznaje kako su oporučno fratrima darovani zemljišni posjedi na području Nedešćine i Plomina. Iz ovog je samostana potekao fra Baldo Lupetina, pristaša protestantizma, zbog čega je osuđen 1562. utapanjem u moru.

Slika 5. Nacrt kompleksa sv. Franje u Labinu iz 18. stoljeća

(Izvor: Maračić, Lj. A., *Maleni i veliki – franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 2001., str. 303.)

⁴⁶ Ibidem, str. 301.

⁴⁷ Ibidem, str. 301.

Samostan je zatvoren dekretom mletačkih vlasti, a sav je inventar predan u vlasništvo hospicija franjevacu konventualaca u Vodnjanu. Crkva i samostan vraćeni su potomcima darovatelja M. Lucianija 1795., a oni sve prepuštaju župi. Samostan ubrzo propada pa tako danas nema vidljivih tragova.⁴⁸

Osim navedenih samostana i hospicija, u Istri je tijekom prošlosti bilo još pokušaja osnutka franjevačkih samostana.

U Istri danas imamo: dva samostana franjevaca konventualaca, oba u Puli (sv. Franjo i sv. Ivan Krstitelj) i tri samostana franjevaca opservanata (Puli, Pazinu i Rovinju) te *Svetište Gospe od Milosti* o kojem brinu franjevci opservanti iz samostana sv. Antuna u Puli.

5. SAMOSTAN I CRKVA SV. FRANJE ASIŠKOG U PULI

Pula je u 12. stoljeću prvi grad u Istri koji je stvorio rane oblike gradske samouprave. Zahvaljujući tome grad brže napreduje, posebice u drugoj polovici 13. stoljeća, poslije ratnih sukoba s Venecijom. Pula u to vrijeme ima oko 5 000 – 6 000 stanovnika te živi u razdoblju blagostanja, stvaraju se gradske aristokracije, izgrađuju se zgrade i preuređuju postojeći kompleksi.⁴⁹ Castropola kao najmoćnija i najbogatija obitelj u gradu zasigurno je pomogla u financiranju izgradnje samostana i crkve sv. Franje.⁵⁰

Samostan i crkva sv. Franje smješteni su na jugozapadnim padinama Kaštela, na području gdje se nekada nalazila crkva sv. Ivana Krstitelja.⁵¹

Ne postoje pisani dokumenti na temelju kojih bismo sa sigurnošću mogli odrediti datum gradnje franjevačkog samostana u Puli. Arhitekt Attilio Krizmanić navodi kako je utemeljen u prvoj polovici 13. stoljeća, na mjestu gdje se nalazila crkva sv. Ivana Krstitelja. M. Oreb smatra da je samostan bio smješten u maloj neuglednoj kućici, kolibi, uz crkvu sv. Ivana

⁴⁸ Ibidem, str. 306.-307.

⁴⁹ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 22.

⁵⁰ Ibidem, str. 24.

⁵¹ Marušić, Branko, *Pula - crkva i samostan sv. Franje*, Arheološki muzej Istre u Puli, Pula, 1974., str. 3.-4.

Krstitelja te da ga je utemeljio sv. Antun Padovanski između 1227. i 1229., ali svakako prije 1235.⁵²

Attilio Krizmanić iznosi tezu u kojoj je suglasan da je u izgradnji samostana i crkve sudjelovao i fra Jakov iz Pule (*frater Jacobus de Pola*), prije nego što je izabran za nadzornika izgradnje crkve sv. Antuna u Padovi od 1301. do 1303. *Bilo bi nelogično da u izgradnji novog franjevačkog kompleksa u Puli fra Jakov nije sudjelovao, a bio je član samostana. Dalje navodi, tek kada se u Puli dokazao kao dobar graditelj i organizator gradnje, bio je pozvan u Padovu.*⁵³

Crkva sv. Franje u Puli smještena je u centru grada, u ono vrijeme izvan gradske jezgre i glavnih prometnih putova⁵⁴. Uz južnu fasadu crkve nalazi se uspon koji spaja gornju i donju ulicu, a na sredini prolaza smještene su stube koje vode do ulaza u crkvu, odnosno ispred glavnog pročelja crkve. Krila samostana i klaustora spajaju se s crkvom sa sjeverne strane⁵⁵

Crkva i samostan jedinstveno su djelo gotičke arhitekture, s jednostavno oblikovanim stilom prozora i ulaznih vrata, križno rebrastim svodovima apsida, bogato ukrašenim portalom i rozetom na glavnom pročelju, prvotnim jednozidnim zvonikom s tri otvora za zvona, interesantnim konceptom trostrukog trijumfalnog luka apsida, bogato ukrašenim krovnim vijencima te isklesanim detaljima na biforama i ulaznom portalu.⁵⁶

U drugoj polovici 13. stoljeća samostan je bio prizeman te znatno manji nego što je danas. Trijem klaustura bio je prizeman te su gotički stupovi i kapiteli, koji su danas na katu, sigurno bili prepolovljeni i prebačeni na kat u 17. stoljeću.⁵⁷

Samostan se sastojao od dvaju odvojenih krila između kojih se nalazio klaustar, a tek se naknadno sve spojilo u jedinstvenu cjelinu. Samostan se u više navrata nadograđivao i to

⁵² Krizmanić, Attilio, *Il complesso francescano di Pola . Genesi e sviluppo architettonico dal XIII al XX secolo*, Centro di Ricerche Storiche Rovigno, Collana degli Atti - N. 47, Rovigno- Trieste, 2019., str. 27.

⁵³ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 27.

⁵⁴ Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019., str. 33.

⁵⁵ Ibidem, str. 33.

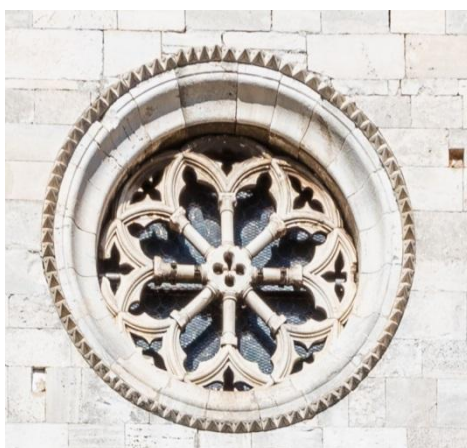
⁵⁶ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 27. - 28.

⁵⁷ Ibidem, str. 34.

krajem 15. stoljeća, u drugoj polovici 17. i u 18. stoljeću. Crkva je tijekom stoljeća zadržala svoj prvotni volumen, dok su se izmjenjivali samo pojedini arhitektonski detalji.⁵⁸

Rozeta je na crkvi sv. Franje monumentalnih dimenzija, iskošena niša okruglog prozora, valovitog profila, obrubljena glatkom trakom s motivom četverolatičnih cvjetova. Unutarnje mrežište rozeta ima osam kratkih stupića (Slika 6.), koji su razmješteni oko malog perforiranog četverolista, a između kojih su razapeti šiljasti lukovi s trolistima.⁵⁹

Slika 6. Rozeta

(Izvor:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2f/Monasterio_Franciscano%2C_Pula%2C_Croacia%2C_2017-04-16%2C_DD_47.jpg, 10. rujna 2023.)

Okvir portala ukrašen je motivom prepletenog užeta.⁶⁰ Portal je crkve sv. Franje jedan od najmonumentalnijih i najraskošnijih portala franjevačkih crkava na hrvatskoj obali (Slika 7.).

⁵⁸ Ibidem, str. 37. - 38.

⁵⁹ Demonja, Damir, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Vedis, Zagreb, 2013., str. 272.

⁶⁰ Ibidem, str. 254.

Slika 7. Crkva sv. Franje - portal

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Sastoji se od niše oblikovane stupnjevito, s uvučenom plohom oblikih lukova, razdijeljenih četverouglastim, ovalnim, dvostruko prepletenim i izlomljeno prepletenim stupićima s kapitelima i bazama. Ukrašeni su ornamentalnim motivima, zubaca, školjki i lisnatih vitica.⁶¹

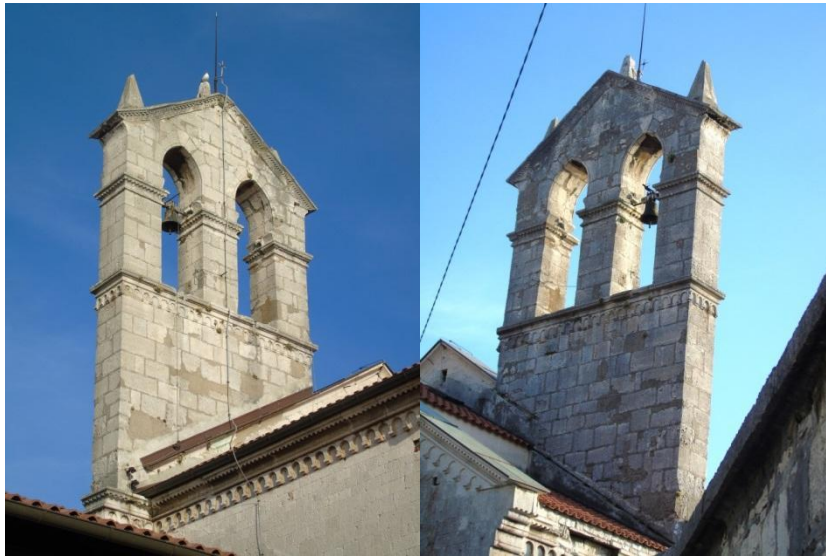
Mali je broj zvonika, izgrađenih od 13. pa do kraja 16. stoljeća, ostao sačuvan u cijelosti. Franjevački zvonici su većinom povezani s korpusom crkve, smješteni uz bočnu stranu, u kutu između svetišta i lađe. Kod nekih franjevačkih crkava podizani su zvonici na preslicu, o čemu svjedoči i crkva sv. Franje, čiji se zvonik nalazi na začelnom zidu lađe.⁶² Zvonik crkve više puta se pregrađivao. Izvorni je zvonik imao tri lučna otvora za zvona te je bio izgrađen od jedne široke zidne plohe sa zabatnim završetkom. Današnji zvonik ima oblik preslice s dvama šiljastim lučnim otvorima za zvona i zabatnim završetkom (Slika 8.).⁶³

⁶¹ Demonja, Damir, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Vedis, Zagreb, 2013., str. 255.

⁶² Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019., str. 40.

⁶³ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 37.

Slika 8. Samostan i crkva sv. Franje - zvonik na preslicu

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Klaustar samostana nema izvorni oblik. On je u 13. stoljeću imao jedan kat, dok se krajem 15. stoljeća nadograđuje dodatna etaža.⁶⁴

Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća grade se po Pravilima reda, odnosno po uzoru na talijanske tipove i oblike, prilagođavajući izvorni oblik prilikama i sredini u kojoj se grade. Crkve izgrađene u to vrijeme jednostavnog su oblika, pravokutnog položaja prizme lađe, jasnog volumena, minimalno rastvorenih prozora i izrazito izdvojene četverokutne apside. Jedino je crkva sv. Franje u Puli troapsidnog svetišta, dok su sve ostale franjevačke crkve na hrvatskoj obali jednobrodne i jednoapsidne. S obzirom na stoljeće gradnje, na geografski položaj i blizinu Italije, crkva sv. Franje obilježava gotičku sakralnu arhitekturu obalnog dijela Istre.⁶⁵ Crkva pokazuje usvajanje tlocrtnog oblika kojemu je uzor u crkvi S. Francesco u Ascianu (u Toscani). Crkva je sv. Franje primjer savršene klesarske tehnike, zidana je pravilnim, glatko klesanim kvadratima koji su slagani u pravilne nizove različitih širina, s uskim sljubnicima bez žbuke.⁶⁶

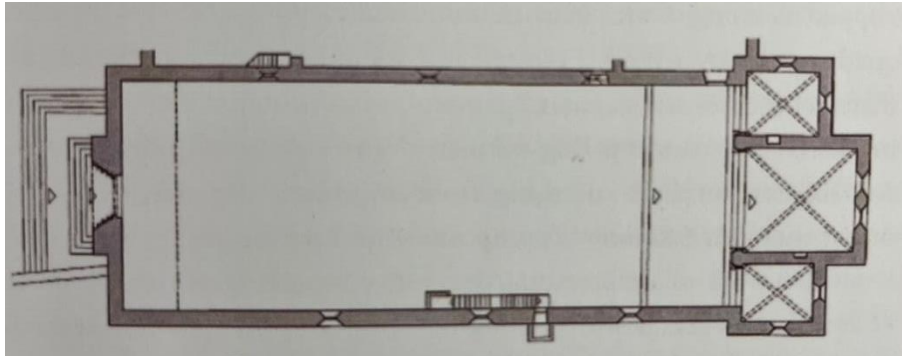
⁶⁴ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 81.

⁶⁵ Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019., str. 301. - 302.

⁶⁶ Ibidem, str. 81.

Unutrašnjost se crkve sastoji od izdužene pravokutne lađe dimenzija 34, 40 m x 12, 30 m (Slika 9.), otvorene krovne konstrukcije, na koju se, na istočnoj strani, izduženim šiljastim trijumfalnim lukovima vežu tri svedene četverokutne apside (dimenzija čitavog svetišta su 6, 30 m x 5, 80 m).⁶⁷

Slika 9. Crkva sv. Franje - tlocrt

(Izvor: Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019.)

Prostor je lađe predimenzioniran u horizontalnom protezanju i u elevaciji. Na bočnim zidovima lađe probijena su tri uska izdužena prozora. Prozori na sjevernom zidu kraći su i više postavljeni od prozora na južnom zidu, koji su duži i niže postavljeni. Na sjevernom zidu visina prozora bila je određena visinom terase starog klaustara pa ih krov sadašnjeg zatvara do polovice. Prozori su izvedeni od istog kamena od kojega je izgrađena i crkva. Osnovni je oblik prozora visoka i uska monofora šiljastog završetka i jednostavne profilacije okvira te djeluje kao perforacije u zidu (Slika 10.). U crkvi sv. Franje nalazi se složeniji tip monofore koja je karakteristična za 13. i 14. stoljeće.

⁶⁷ Ibidem, str. 46.

Slika 10. Crkva sv. Franje - prozori

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Ispod srednjeg prozora na južnoj strani ugrađena su dva kraka kamenih stupova, od koji jedan vodi na propovjedaonicu na konzolama, dok istočni vodi do vrata vanjske propovjedaonice (Slika 11.).⁶⁸

Slika 11. Crkva sv. Franje Pula - propovjedaonica na konzolama i vanjska propovjedaonica

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

⁶⁸ Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019., str. str. 47.

Unutarnja je propovjedaonica bez ukrasa te se ne poklapa sa smještajem i smjerom oltara. Smještena usred okupljenih vjernika, propovjedaonica je služila isključivo za propovjedničku namjenu.⁶⁹ Vanjska propovjedaonica služila je za širenje poruke Evanđelja puku, što je tipično za franjevački red i njihovu karizmu.

U franjevačkim crkvama iz 13. i 14. stoljeća trijumfalni luk je uzak i naglašeno odvaja lađu i apside. Na taj se način naglašavaju razlike značenja i namjene prostora. Crkva sv. Franje primjer je toga, s obzirom da je riječ o crkvi troapsidnog, trodijelnog svetišta. *Prijelaz iz lađa u apside ostvaren je šiljastolučnom triforom stupnjevanih širina i visina.*⁷⁰ Trijumfalni lukovi pokazuju izrazita gotička obilježja vidljiva u izduženosti i lukovima koji su šiljasti (Slika 12.). Koncept trijumfalnih lukova u crkvi sv. Franje jedinstven je među franjevačkim crkvama na našoj obali, upravo zbog svetišta koje je trodijelno.⁷¹ Trijumfalni luk sastoji se od triju šiljasta luka koji se opiru o dva pilasta, koja se nalaze na pregradnim zidovima apside.

Slika 12. Crkva sv. Franje - svodovi apside i trijumfalni lukovi

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Crkva sv. Franje ima križno-rebrasti svod, a ovakvi se svodovi nalaze u najstarijim franjevačkim crkvama izgrađenim krajem 13. i početkom 14. stoljeća.⁷² U crkvi se razlikuju

⁶⁹ Demonja, Damir, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Vedis, Zagreb, 2013., str. 96.

⁷⁰ Ibidem, str. 277.

⁷¹ Demonja, Damir, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Vedis, Zagreb, 2013., str. 279.

⁷² Ibidem, str. 286.

rebra glavne apsida i bočnih apsida. Glavna se sastoji od pet konveksnih štapova, od kojih je srednji širi, a sastavljeni su u trokutnu kompoziciju. Jednako su postavljena i rebra bočnih apsida, ali se ona sastoje od triju konveksnih štapova, od kojih je srednji širi i blago zašiljen.

73

Konzole ili noseći elementi svoda opiru rebra svoda. U crkvi nailazimo na zanimljive konzole apsida. Naime, radi se o figuralnim konzolama, glavama s obilježjima pune plastike, izbačenima u prostor koje su samo s jednim dijelom vezane uza zid. Glave, kojih je u crkvi sv. Franje ukupno osam, velikih su dimenzija te su vrijedan prilog franjevačkoj skulpturnoj baštini (Slika 13.).

Slika 13. Crkva sv. Franje - konzole rebara svoda

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Čitavom širinom lađe, koja se nalazi ispod apsida, za dvije stube podignut je jedinstveni prostor kora. U prostoru srednje apsida nalaze se dva velika prozora, dok su s bočnih strana apsida manji prozori. Nad sjevernim dijelom zida diže se dvostruka preslica za zvona.⁷⁴

⁷³ Ibidem, str. 287.

⁷⁴ Ibidem, str. 97.

U crkvi sv. Franje profil vijenca strehe razvijen je s romaničkim obilježjima, a sastoji se od visećih lukova, nad kojima se nalazi greda kružnog presjeka te je nad njom niz zubaca koji nose završnu strehu.⁷⁵

Iza velikog oltara, nalazi se poliptih (Slika 14.) većih dimenzija, bogato ukrašen svetačkim likovima izrađenim u visokom reljefu, polihromiranim drvom. Pozlaćeni su ukrasi okvirnog dijela poliptiha gotičkog stila te označuju vrhunac venecijanske umjetnosti sredine 15. stoljeća. Glavni je lik na poliptihu Madonna u sjedećem položaju s djetetom Isusom u krilu. S desne i lijeve strane Madonne nalaze se po 3 sveca, prikazani cijelim likom. Lijevo se nalazi sv. Jerolim s crkvom u ruci, zatim slijedi nepoznati svetac dominikanskog reda i sv. Petar. Na desnoj strani nalaze se sv. Ivan Evanđelist, sv. Nicefor Biskup i sv. Nicefor Mučenik. Iznad Madonne i svetaca, nalazi se red svetačkih likova prikazanih do pojasa. Centralni je lik mrtav Isus, a s lijeve strane nalaze se po 3 svetačka lika, sv. Katarina Aleksandrijska, sv. Nikola Barski i sv. Pavao Pustinjak. Na desnoj strani nalaze se 3 franjevačka sveca, i to sv. Franjo Asiški, sv. Dominik i sv. Bernardin Sijenski. Iznad mrtvog Krista nalazi se tabernakul. Gornja strana poliptiha završava visokim kukama i ukrašenim šiljastim završecima.⁷⁶

Slika 14. Poliptih

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

⁷⁵ Demonja, Damir, *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019., str. 84.

⁷⁶ Marušić, Branko, *Pula - crkva i samostan sv. Franje*, Arheološki muzej Istre u Puli, Pula, 1974., str. 5.

Poliptih je najdragocjeniji predmet kulturne riznice crkve sv. Franje. Djelo je nepoznatog autora, iako se u početku mislilo kako je to rad fra Jakova iz Pule. No, brojni dokazi upućuju kako to nije moguće. Vrijeme je postavljanja poliptiha također nepoznanica, a poznato je samo da je za vrijeme vizitacije biskup Agostino Valier 1579. dao detaljan opis oltara, ali u opisu nigdje ne piše za poliptih.⁷⁷

Natpisi na zidovima crkve i samostana sv. Franje, koji se nalaze iznutra i izvana, potvrđuju starost ove građevine (Slika 15.).

Slika 15. Crkva i samostan sv. Franje – natpisi

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

⁷⁷ Maračić, Ljudevit Anton, *Maleni i veliki - franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevača konventualaca, Zagreb, 2001., str. 191.

Nažalost, sve su nadgrobne ploče uništene tijekom supresije crkve i samostana. Jedino su natpisi na zidu klaustura i crkve ostali očuvani.

5.1. Kip Bogorodice s Djetetom

Velika drvena skulptura koja se nalazi u crkvi darovana je samostanu na blagdan Gospe Lurdске 1946. od obitelji Rizzi i Fabro.⁷⁸ Spomenuta je obitelj kip (Slika 16.) otkupila početkom 20. stoljeća od bivše benediktinske bazilike sv. Marija Formoza, poznatog nadimka *del Canneto*.

Kip je izrađen od drva, visok 175 cm, a Bogorodica s Isusom nalazi se na elipsastoj podlozi, u frontalnom položaju. Glave Majke i Djeteta okruglastog su oblika, lice Bogorodice djelomično je okrenuto k Isusu, koji ručicom želi majci pogladiti obraz, dok drugom rukom drži jabuku s križem. Bogorodica je zaogrnuta pozlaćenim plaštem, a beba Isus ima crvenu tuniku i plavkasti prekrivač. Stručnjaci su složni u određivanju vremena nastanka kipa. Autor Maračić navodi mišljenje koje je dala Vanda Ekl. Prema Ekl, *Madonina glava umilna izraza, ovijena plaštem što je uz nju tjelesno priljubljen, već odaje tip ljepotice koji će se u potpunosti razviti u 15. stoljeću...(…) Očito je taj top djeteta, što se javlja još krajem prve polovice 14. stoljeća, stariji predložak, tek oživljen novim duhom*. Tako skulpturu smješta u razdoblje pred kraj 14. stoljeća ili možda treća četvrtina 14. stoljeća.⁷⁹

⁷⁸ Ibidem, str. 187.

⁷⁹ Ibidem, str. 190.

Slika 16. Kip Bogorodice s Djetetom

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

5.2. Blaženi Oton

O životu bl. Otona ne postoje izravni dokumenti. Kada je Venecija 1246. osvojila i uništila grad Pulu, zapaljeni su i otuđeni mnogi arhivi. Nakon Otonove smrti (1245.), fra Toma iz Pavije, napisao je djelo *Razgovor o životu svetaca male braće* iz kojeg se mogu, iako oskudno, rekonstruirati neki podatci o životu blaženika.⁸⁰ Jedan od prvih članova franjevačke zajednice u Puli bio je i bl. Oton kojeg su nazivali *Teutonac*, što upućuje da nije rođen u Puli. Pretpostavlja se da su tada bili smješteni u skromnoj kućici kraj crkvice sv. Mateja ili sv. Ivana Krstitelja. Rođen je početkom 13. stoljeća, a preminuo 14. prosinca 1241. Pogreb je obavljen u crkvisi, a Otonovi posmrtni ostaci bili su položeni u samostansku grobnicu koja se nalazila u redovničkom kuru, iza glavnog oltara. Tu se nalazio sve do izgradnje novog samostana i crkve sv. Franje. Otonovi posmrtni ostaci svečano su prebačeni u novu crkvu i pokopani na oltaru. Kako Zoldi navodi u svojoj knjizi, dva biskupa svjedoče da je na spomenutom oltaru bila izložena Otonova slika.

⁸⁰ Zoldi, Zvonko, *Blaženi Oton iz Pule*, Josip Turčinović, Pazin, 2017., str. 13. - 14.

Slika 17. Blaženi Oton iz Pule

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Tako se u crkvi svakodnevno molilo pred blaženikovim oltarom sve do 1805., kada su redovnici morali napustiti samostan i crkvu.⁸¹ Zbog raznih povijesnih zbivanja nestalo je mnogo arhivskih materijala, knjiga, dokumenata i drugih vrijednih stvari. Moći Bl. Otona štovale su se u pulskoj katedrali od 1805. - 1938. Godine 1938. vraćene su u crkvu sv. Franje, a danas se nalaze s lijeve strane glavnog oltara (Slika 17.).⁸²

5.3. Kapitularna dvorana

Kapitularna dvorana s gotičkim profiliranim portalom i dvjema biforama nalazi se u sjeveroistočnom krilu samostana uz sakristiju. Za dvije gotičke bifore, (Slika 18.) s ulaznim portalom u kapitularnu dvoranu (kapelu sv. Ivana), pretpostavlja se da su izrađene u 13. stoljeću, na što upućuju neki ukrasni detalji izvedeni na biforama, odnosno na bočnim polustupićima bifora.⁸³ Njihov smještaj i položaj upućuje na to da je svod bio na višoj razini jer današnji sječe kamene blokove lukova bifora i portala.

⁸¹ Ibidem, str. 28.

⁸² Zoldi, Zvonko, *Blaženi Oton iz Pule*, Josip Turčinović, Pazin, 2017., str. 33.

⁸³ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 35.

Slika 18. Kapitularna dvorana - bifore

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

Kapitularna dvorana, naziva se i kapelom sv. Ivana jer je prema nekim autorima na prostoru samostana postojala starija crkva koja je kasnije ugrađena u klaustar. Po Krizmaniću je kapitularna dvorana kapela obitelji Castropola, čiji se grbovi nalaze uklesani na biforama. Postojanje crkve sv. Ivana potvrđuje i oporuka od listopada 1457., gdje Scolane de Gacis oporučno navodi *kako joj je želja da bude pokopana uz kćer Mariju, u crkvi sv. Ivana blizu groblja crkve sv. Franje.*⁸⁴ Iz oporuka (od 1447. do 1972.) se saznaje kako su ukopi bili na prostoru crkve i samostana sv. Franje. Točno se navode mjesta gdje žele biti pokopani (crkvi, klaustaru samostana, na groblju sv. Franje, u crkvi sv. Ivana). U pulskom statutu iz 1500. navodi se da su ukopi unutar grada bili dozvoljeni isključivo na sljedećoj lokaciji: *Isto tako neka si nijedan muškarac, odnosno nijedna žena od sada nikakvim načinom ili domišljanjem ne smije izabrati grob unutar grada Pule osim kod Male braće.*⁸⁵

Smještaj groba ovisio je o bogatstvu i statusu pokojnika. Unutar crkve pokapali su se crkveni dostojanstvenici i plemići, oni nižeg stupnja pokapani su u klaustaru i samostanskom dvorištu. Izvan crkvenog i samostanskog prostora pokapali su se nekršteni i grešnici. Pokop u samostanskom dvorišnom prostoru, na dijelu između vanjskog zida svetišta i ogradnog zida,

⁸⁴ Bradara, Tatjana, Rajić Šikanjić, Petra, Premužić, Zrinka, Kapitularna dvorana franjevačkog samostana u Puli. Arheološka i antropološka istraživanja, *Histria archaeologica: časopis Arheološkog muzeja Istre*, Vol. 46., No. 46., 2016., str. 243. (<https://hrcak.srce.hr/182643>, 10. srpnja 2023.).

⁸⁵ Ibidem, str. 251.

potvrđuju arheološka istraživanja iz 1996. i 1997. U istraživanju iz 2001., s vanjske strane zida kapitularne dvorane, ispred baroknog portala, na površini je bio vidljiv dio sarkofaga.⁸⁶ Pokapanja na prostoru crkve i samostana sv. Franje trajala su sve do 1805.

U kapitularnu dvoranu moglo se ući iz hodnika klaustara, ali i sa sjeveroistočne strane dvorišta, gdje je danas na mjestu starog gotičkog portala zazidan barokni portal.⁸⁷

Godine 1963. u prostoru kapitularne dvorane provedeno je arheološko istraživanje. Tom su prilikom u jugozapadnom dijelu prostorije pronađeni zidovi i podni rimski mozaik iz 2. i 3. stoljeća (Slika 19.).

Slika 19. Mozaik iz 2. ili 3. stoljeća

(Izvor: Fotografirala Samanta Jadreško)

U srednjem se vijeku na dijelu mozaika nalazila zidana grobnica veličine 215 x 120 x 82 cm, čiju je podnicu činio mozaik.⁸⁸ Prilikom probnog arheološkog istraživanja iz 2011.

⁸⁶ Ibidem, str. 251.

⁸⁷ Ibidem, str. 251.

⁸⁸ Ibidem, str. 244.

pronađeni su ostaci rimskih zidova, mnogo ljudskih kostiju, kasnoantička keramika, zrna krunica, čavli i ulomci žbuke. Istraživanjima od 2012. do 2014., ispod betonske podloge dokumentiran je sloj svijetle zemlje u kojem su pronađene kockice mozaika, antička i kasnoantička keramika, freske i ljudske kosti. Ispod prvog sloja nalazio se sloj tamne zemlje, s mnogo ljudskih kostiju koje su se djelomično ili potpuno nalazile na antičkom sloju. Prema procjeni pokopano je minimalno 326 osoba. Ostaci manje ili više sačuvanih kostura dokumentirani su samo na sjeveroistočnoj strani dvorane.⁸⁹ Pokojnici su polagani jedan iznad drugog, a dio pokojnika bio je pokopan u drvenom sanduku.

Na jugoistočnom dijelu, ispod betonske podloge, sačuvana je zidana grobnica, u kojoj je zabilježeno 8 pokojnika. Uz sjeveroistočni zid dvorane ostaci su dva *postamenta*, a sličan *postament* pronađen je i u sjeverozapadnom kutu prostorije.⁹⁰

5.4. Crkva i samostan sv. Franje od 1805. do 1997.

Krajem 1805., francuske vlasti ukidaju samostan te ga pretvaraju u vojarnu. Ovakva situacija trajat će više od stotinu godina.⁹¹ U godinama francuske okupacije Istre i Pule, samostan, kao i ostali samostani po Istri, bivaju suprimirani. Kompletan samostanski sklop pretvara se u vojarnu te kreće doba degradacije i uništenja izvorne namjene crkve i samostana.⁹² Razdoblje austrijske vladavine, točnije sto pet godina, crkvu i samostan ne vraća franjevcima, već je od 1836. pretvara u vojno skladište namirnica, a nešto kasnije otvaraju i pekarnicu (Slika 20.). Tim činom devastirana je autentična povijesna arhitektonska vrijednost kompleksa. Potreba za skladištenjem velikih količina hrane i brašna nameće potrebu povećanja površine samostana i crkve, a rješenje nalaze u nadogradnji improviziranih baraka i zatvaranjem svih trijemova klaustara.⁹³

⁸⁹ Ibidem, str. 245.

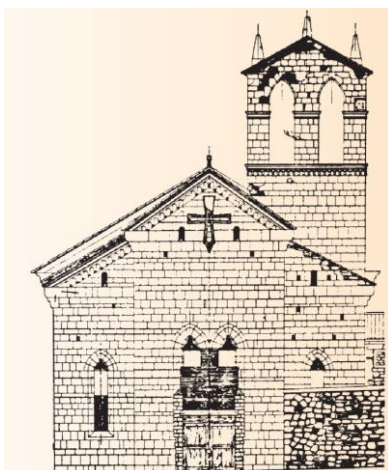
⁹⁰ Ibidem, str. 246.

⁹¹ Krizmanić, Attilio, *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998., str. 213.

⁹² Ibidem, str. 224.

⁹³ Ibidem, str. 225.

Slika 20. Crkva i samostan sv. Franje - vrata pekarnice

(Izvor: *Istra kroz vrijeme - pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, Collana degli Atti, Centro Ricerche Storiche Rovigno, br. 30, Rovinj, 2009., str. 300., <https://crsrv.org/wp/wp-content/uploads/2020/03/N.30-Istra-kroz-vrijeme.pdf>, 23. kolovoza 2023.)

Godine 1922. crkva i samostan vraćeni su franjevcima konventualcima, a tri godine kasnije započinju radovi obnove pa se 1927. opet otvara za bogoslužje.⁹⁴ Za vrijeme Drugoga svjetskog rata u klaustar pada bomba te uništava trijem, koji će uz dvije gotičke bifore na ulazu u kapitularnu dvoranu biti obnovljen 1946.⁹⁵

Nove vlasti krajem 1947. franjevcima vraćaju samo crkvu, sakristiju i dvoranu jugozapadnog krila. Ostatak samostanskih prostora pretvoren je u muzej i dječji vrtić.

Dugogodišnja borba za vraćanje crkve i samostana trajat će do 1993., kada se odlukom Gradskog vijeća Grada Pule samostan i crkva vraćaju franjevcima.⁹⁶

⁹⁴ Ibidem, str. 213.

⁹⁵ Ibidem, str. 225.

⁹⁶ Ibidem, str. 226.

ZAKLJUČAK

Sveti Franjo Asiški, osoba izuzetne karizme, svojim je načinom života privukao mnogo sljedbenika širom svijeta. Osnivač Prvog franjevačkog reda, koji je nazvao Malom braćom, u želji da bude najmanji od najmanjih, ostavio je neizbrisivi trag u crkvenoj povijesti. Osim prvog, Franjo je bio i suosnivač Drugog reda, reda *Siromašnih Klarisa* na čelu s utemeljiteljicom sv. Klarom Asiškom. Treći red ili *Red braće i sestara od pokore*, osnovao je za sve ljude, neovisno o njihovoj tituli ili staležu kojemu su pripadali, šireći tako mir i dobro.

Tijekom prvih godina osnutka, red se brzo širio te je bilo neophodno napisati Pravila kojih su se braća pridržavala. Franjevci su ubrzo nakon potvrde Pravila, krenuli u svijet, najprije Italijom, a naknadno Europom te svijetom koji su do tada poznali. I sam utemeljitelj, kao gorljivi misionar, često je odlazio na putovanja, propovijedajući Evanđelje i otvarajući prve zajednice. Zahvaljujući lošem vremenu, zaustavio se na jadranskoj obali te je već 1212. franjevačka zajednica ustanovljena i na našim područjima.

Prodor franjevacu u Istru zbilo se za vrijeme života sv. Franje, a mnogo je legendi koje govore o osobnom posjetu Franje našim krajevima. Dolaskom Male braće na istarsko tlo otvaraju se i prvi samostani, o kojima se pisalo u radu. Samostani i crkve grade se uzduž obale, otvaraju se bratovštine, a plemići i stanovnici oporučno franjevcima daruju zemlju ili građevine. Posebice je zanimljiva crkva i samostan sv. Franje u Puli, kompleks izgrađen za života utemeljitelja, posjećen, barem prema predaji, od strane sv. Antuna Padovanskog.

Crkva sv. Franje, smještena u centru grada, jedinstveno je djelo gotičke arhitekture. U 13. stoljeću samostan je bio prizeman i manji nego što je danas. Tijekom stoljeća u više se navrata dograđivao, a današnji izgled samostana nije se bitno mijenjao, osim što je nadodan kat te je nešto veći.

Krajem 1805. francuske vlasti ukidaju samostan te ga pretvaraju u vojarnu. Kreće razdoblje degradacije i uništenja izvorne namjene crkve i samostana. U vrijeme austrijske vladavine samostan postaje vojno skladište namirnica i pekarnica.

Napokon, 1992. samostan je vraćen franjevcima, koji saniraju devastacije i vraćaju ga prvotnoj namjeni.

LITERATURA

Knjige:

1. Brat Leon, brat Rufin, brat Anđelo, *Legenda trojice drugova (Legenda trium sociorum 1241–1247)*, Franjevački izvori, Vijeće franjevačkih zajednica Zagreb, Zagreb, 2012.
2. Demonja, D., *Arhitektura franjevačkih crkava u Istri (Puli, Poreču i Pazinu) i na otocima Kvarnerskog zaljeva (Krku, Cresu, Rabu i Pagu) do kraja 16. stoljeća*, Monografije i katalozi 32, Arheološki muzej Istre, Pula, 2019.
3. Demonja, D., *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Vedis d. o. o., Zagreb, 2013.
4. Esser, K., *Pregled povijesti franjevačkog reda*, IKP Svjetlost, Sarajevo, 1972.
5. Čelanski, T., *Prvi životopis sv. Franje (Vita prima s. Francisci 1228–1229)*, Franjevački izvori, Vijeće franjevačkih zajednica Zagreb, Zagreb, 2012.
6. Iriarte, L., *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
7. *Istra kroz vrijeme - pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, Collana degli Atti Centro Ricerche Storiche Rovigno, br. 30., Rovinj, 2009., (<https://crsrv.org/wp/wp-content/uploads/2020/03/N.30-Istra-kroz-vrijeme.pdf>, 23. kolovoza 2023.)
8. Krizmanić, A., *Samostan i crkva sv. Franje Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998.
9. Krizmanić, A., *Il complesso francescano di Pola. Genesi e sviluppo architettonico dal XIII al XX secolo*, Centro di Ricerche Storiche Rovigno, Collana degli Atti - N. 47, Rovigno- Trieste, 2019.
10. Le Goff, J., *Sveti Franjo Asiški*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.
11. Maračić, Lj. A., *Maleni i veliki – franjevci konventualci u Istri*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 2001.
12. Maračić, Lj. A., *Konventualni franjevci u Hrvata*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021.
13. Marušić, B., *Pula - crkva i samostan sv. Franje*, Arheološki muzej Istre u Puli, Pula, 1974.
14. Patafta, D., *Franjevačko 13. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018.
15. Zoldi, Z., *Blaženi Oton iz Pule*, Josip Turčinović, Pazin, 2017.

Članci:

1. Maračić, Lj. A., Franjevci konventualci u Istri (u povodu 750. obljetnice Istarske kustodije), *Croatica Christiana periodica*, Vol. 12, No. 21, 1988., str. 141.-164., (<https://hrcak.srce.hr/100168>, 18. kolovoza 2023.)
2. Bradara, T., Rajić Šikanjić, P., Premužić, Z., Kapitularna dvorana franjevačkog samostana u Puli. Arheološka i antropološka istraživanja, *Histria archaeologica: časopis Arheološkog muzeja Istre*, Vol. 46., No. 46., 2016., str. 241.-270., (<https://hrcak.srce.hr/182643>, 10. srpnja 2023.)
3. Tolić, Ž., Franjevci u našim krajevima u 13. stoljeću, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, Vol. 55, No. 3-4, 2015., str. 233.-261., (<https://hrcak.srce.hr/clanak/219050>, 29. kolovoza 2023.)

Internet:

1. <https://www.camminodibenedetto.it/subiaco/>, (20. kolovoza 2023.)
2. <https://www.assisiofm.it/cenni-storici-649-1.html#gallery>, (14. kolovoza 2023.)
3. <https://www.porziunca.org/il-santuario.html>, (20. kolovoza 2023.)
4. <https://santuariorivotortoassisi.org/il-santuario/>, (20. kolovoza 2023.)
5. <https://www.santuariosandamiano.org/home.html>, (20. kolovoza 2023.)
6. <https://www.laverna.it/en/sanctuary/history/>, (21. kolovoza 2023.)
7. <https://ofm-sv-jeronim.hr/samostani/>, (25. kolovoza 2023.)
8. <https://www.ofmconv.hr/>, (25. kolovoza 2023.)
9. <https://kapucini.hr/povijest-franjevaca-kapucina/>, (25. kolovoza 2023.)
10. <https://franjevцитrecoredci.hr/>, (25. kolovoza 2023.)

POPIS PRILOGA

Slika 1. Sveti Franjo Asiški

Slika 2. Crkva sv. Marija Anđeoska - Porcijunkula

Slika 3. Povijest Prvog franjevačkog reda

Slika 4. Samostan sv. Franje u Piranu

Slika 5. Nacrt kompleksa sv. Franje u Labinu iz 18. stoljeća

Slika 6. Rozeta

Slika 7. Crkva sv. Franje - Portal

Slika 8. Samostan i crkva sv. Franje - zvonik na preslicu

Slika 9. Crkva sv. Franje - tlocrt

Slika 10. Crkva sv. Franje - prozori

Slika 11. Crkva sv. Franje Pula - propovjedaonica na konzolama i vanjska propovjedaonica

Slika 12. Crkva sv. Franje - svodovi apsida i trijumfalni lukovi

Slika 13. Crkva sv. Franje - konzole rebara svoda

Slika 14. Poliptih

Slika 15. Crkva i samostan sv. Franje - natpisi

Slika 16. Kip Bogorodice s Djetetom

Slika 17. Blaženi Oton iz Pule

Slika 18. Kapitularna dvorana - bifore

Slika 19. Mozaik iz 2. - 3. stoljeća

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se istraživanjem i analizom dolaska franjevacu na istarsko tlo te crkvom i samostanom sv. Franje Asiškog u Puli. Povijest reda usko je povezana s likom sv. Franje Asiškog, utemeljiteljem reda. Osnutak i razvitak reda seže u 13. stoljeće, kada se Franji pridružuju prvi drugovi-braća. Red Male braće ubrzano se širi Italijom, Europom i ostatkom svijeta, propovijedajući Evanđelje te gradeći crkve i samostane. U počecima 13. stoljeća, još za života utemeljitelja, franjevci stižu i u Istru. Dolaskom prve braće na istarsko tlo grade se prve crkve i samostani. Pulska je crkva i samostan sv. Franje monumentalna građevina, izuzetne arhitektonske domišljatosti i ljepote. Crkva i samostan sv. Franje kao kulturno-povijesni spomenik, bogate sakralne baštine, riznica je materijalne ostavštine franjevacu i njihovih sljedbenika.

Istraživanje je provedeno metodom analize sadržaja, gdje je obuhvaćena dostupna stručna literatura u obliku knjiga i udžbenika, internetskih izvora, zapisa franjevačkih stručnjaka i ostalih crkvenih zapisa.

Ključne riječi: franjevci, franjevački red, Mala braća, sv. Franjo Asiški, samostan i crkva, Pula

SUMMARY

This paper deals with the research and analysis of the arrival of the Franciscans on Istrian soil, as well as the church and monastery of St. Francis of Assisi in Pula. The history of the Order is closely related to the figure of St. Francis of Assisi, founder of the Order. The foundation and development of the Order goes back to the 13th century, when Francis was joined by the first companions. The order of the Friars Minor rapidly spreads through Italy, Europe and the rest of the world, preaching the gospel and building churches and monasteries. At the beginning of the 13th century, during the lifetime of the founder, the Franciscans arrived in Istria. With the arrival of the first brothers on Istrian soil, the first churches and monasteries were built. The church and monastery of St. Francis of Assisi in Pula is a monumental building of exceptional architectural ingenuity and beauty. As a cultural and historical monument with rich sacral heritage, it is a treasure trove of the material legacy of the Franciscans and their followers.

The research was conducted using the method of content analysis and included available professional literature in the form of books and textbooks, internet sources, records of Franciscan experts as well as other church records.

Keywords: Franciscans, Franciscan Order, Friars Minor, St. Francis of Assisi, monastery and church, Pula.

Prijevod: Viktor Vojnić, pred. mag. educ. phil. et philol. angl.